

**TEMETTÜAT DEFTERLERİNE GÖRE
TURGUTLU'NUN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU
(1844- 1845)**

Saadet TEKİN*

Özet

Temettuat Defterleri XIX. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin önemli kaynaklarından biridir. Bu defterler, XIX. yüzyılın ilk yarısında mal-mülk, arazi, hayvan ve vergi mükellefi bütün insanların malvarlıklarını kaydetmek için hazırlanmıştır. Bu bağlamda Turgutlu'ya ait Temettuat Defterleri, bölge halkı, hane sayıları, vergi mükelleflerinin adları, meslekleri ve demografik yapı hakkında ayrıntılı bilgiler sağlamaktadır.

Bu çalışmada Turgutlu'nun sosyal ve ekonomik durumu, Turgutlu'ya ait temettuat defterleri esas alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Temettuat, Turgutlu, Hane, Tarım, Hayvancılık, Vergi*

**SOCIAL AND ECONOMIC SITUATION OF TURGUTLU
ACCORDING TO TEMETTUAAT RECORDS (1844- 1845)**

Abstract

Temettuat Registers are one of the important references of Ottoman Social and Economic History in the 19th century. These registers were prepared to record of property, lands, animals and all taxpayers in the first half of the 19th century. In this respect, Temettuat registers belong to Turgutlu provides detailed information about locals, household numbers, taxpayers' names, nick-names, occupations and demographic situation.

In this study, social and economic situation of Turgutlu have been evaluated basing on Temettuat Records.

Key words: *Temettuat, Turgutlu, Household, Agriculture, Stockbreeding, Tax*

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Giriş

Turgutlu'nun bulunduğu bölgede Milattan Önce birçok medeniyet kurulmuştur. İlk kesin bilgiler M.Ö. 1200–680 yılları arasında Trako Frigleri ve Ludu Prensleri devrine aittir. Daha sonra Lidya Krallığı (M.Ö. 680–546) kurulmuştur. Bu devirle ilgili olarak bölgede birçok tarihi kalıntıya rastlanmaktadır. M.Ö. 546–334 yıllarında bütün Anadolu ile birlikte bölge Perslerin egemenliğine girmiştir. İskender'in Persleri yenmesi ile M.Ö. 334–282 yılları arasında bölgede Grek hâkimiyeti başlamıştır. M.Ö. 129 ile M.S. 395 yılları arasında ise bölge Roma hâkimiyetinde kalmıştır. Bizans hâkimiyeti sırasında yoğun Müslüman Arap akınlarına uğramıştır.

Anadolu'da Moğol istilasının başlamasıyla birlikte Türkmenler Batı Anadolu'ya doğru yönelmişler ve Bizans'ın uç bölgelerindeki şehirleri ellerine geçirmişlerdir. XIV. yüzyılın başlarında Saruhan Bey Manisa ve çevresini hakim olmuştur. Turgutlu'nun da içinde bulunduğu bölge böylece Türk hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde kurulduğunu düşündüğümüz Turgutlu 1530'larda 120 haneye yaklaşan yerleşik ve 100 hane kadar da Yörük nüfusa sahip bir köydür. Evliya Çelebi seyahatnamesinin 9. cildinde “*evsaf-ı şehri-i azim-i Durgutlu*” başlığı altında Turgutlu'dan bahseder. Burada 300 dükkân ve tahıl pazarından söz eder. Bu da bize yöre halkının ticaretle de meşgul olduğunu göstermektedir. Ayrıca 3 hamam 11 han ve 7 şahane kahvehanenin bulunduğunu belirtir. Evliya Çelebi'nin Turgutlu'nun dini hayatı ile ilgili fazla bilgi vermemesiyle birlikte, kilise ve havradan söz etmemesi müftü ile nakibden bahsetmesi halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu anlamına gelir. XVI. yüzyılın son çeyreğine doğru Turgutlu oldukça gelişmiştir. Yeni mahallelerle nüfusu iki katına çıkmıştır.

XVII. yüzyılın başlarına kadar Turgutlu resmi kayıtlarda köy olarak yer almaktadır. Bu dönemde Turgutlu halkının büyük bir kısmı çiftçilik ile uğraşıyordu. Çiftçilerin yetiştirdiği mahsuller arasında üzüm, buğday, arpa ve özellikle pamuk önemli bir yer tutuyordu. Evliya Çelebi'nin Turgutlu ile ilgili verdiği bilgilerin sonunda üzümden bahsetmesi bugün olduğu gibi geçmişte de üzümün önemli bir ürün olduğunu göstermektedir. III. Mehmet döneminde gelirleri valide sultanların haslarına katılmıştır. Ayrıca bu dönemde Celali isyanlarından da oldukça etkilenmiş ve bu bağlamda çeşitli tedbirler alınmıştır. Çevredeki köylerden ciddi göç almış ve nüfusu kalabalıklaşmıştır. Yine bu

Temettuat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

yüzyılın başlarında, 1610'da Manisa kadısının haftalık pazar kurulması yolundaki hükmüyle kasaba statüsüne kavuşmuştur.

1660'lardan sonra Turgutlu nahiye olarak resmi kayıtlarda yer almıştır. Yine bu tarihlerde hane sayısı 1175'i bulmuştur¹. Bu da yaklaşık 5000–6000 kişilik nüfus anlamına gelir. Mahalle sayısı da artmıştır*. Bundan sonra halk arasında adı, *Kasaba* olarak yerleşmiştir. Tanzimat döneminden itibaren *Kasaba-i Turgutlu* olarak anılmıştır.

Şemseddin Sami, Turgutlu'nun verimli topraklarında zahire, pamuk, üzüm, meyve ve sebze yetiştirildiğinden söz etmektedir. Hayvancılık konusunda evcil hayvanları az olmakla birlikte hindi yetiştiriciliğinde de ileri olduğunu, sanayi ve tarımın ihmal edilmediğini, halkının birinci meşguliyetinin ticaret olduğunu ileri sürmektedir².

1863'de başlayan İzmir-Kasaba Demiryolu 1866'da işletmeye açılmıştır. 1872 yılında idari yapısında değişiklik olmuş ve Turgutlu'da ilk belediye kurulmuştur.

1893 Aydın vilayeti salnamesine göre Kasaba kazası; kuzeyinde Manisa ve Akhisar kazaları, güneyinde Ödemiş ve Bayındır kazaları, doğusunda Salihli ve batısında Nif nahiyesi ile çevrili olup Ilıca ve Dağmarmara namıyla iki nahiyesi ve 13 merkez kazaya bağlı toplam 48 karyesi bulunmaktadır. Kasaba kazasının 13229 erkek ve 12238 kadın olmak üzere toplam nüfusu 25467 'dir. Bu nüfusun 11077 erkek ve 10335 kadın olmak üzere 21402'si Müslüman, 2141 erkek ve 1914 kadın olmak üzere toplam 5055'i gayr-ı Müslim'dir. Merkez kazanın nüfusu 7731 erkek ve 6978 kadın olmak üzere toplam nüfus 13709 olarak belirtilmiştir³. 1894 salnamesine göre de kazada bir Rüştüye vardır ve öğrenci sayısı 78'dir⁴.

I. Dünya savaşı sonrası imzalanan Mondros Ateşkes Anlatması hükümleri doğrultusunda galip devletler işgallere başlamışlardır. Batı Anadolu'nun işgali Yunanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Turgutlu'da 29 Mayıs 1919 tarihinden 7 Eylül 1922 tarihine kadar Yunan işgali altında kalmıştır. 26 Ağustos'ta başlayan büyük taarruzla birlikte dağılan Yunan birlikleri hızla Anadolu'yu boşaltmaya başlamış ve geçtikleri yerleri yakıp yıkararak, katliamlar

¹ Turgutlu Belediyesi 2005: 14-15.

* Sekiz mahalle'den bahsedilmekte. Fakat yaptığımız araştırmada 6 mahallenin kayıtlarına ulaştık.

² Şemseddin Sâmî 1311: 3020.

³ Aydın Vilayet Salnamesi H. 1311: 248.

⁴ Aydın Vilayet Salnamesi H. 1312: 437.

yaparak terk etmiştir. Turgutlu da bu yangından kurtulamamıştır. Turgutlu yangını 4 Eylül'de başlamıştır. Yunan askerlerince evler tek tek ateşe verilmiş, değerli eşyalar talan edilmiştir. Sadece Hacı Zeynel Camii ve civarı bugünkü Bozkurt ve Küllük mahalleleri civarı yangından kurtulabilmiştir. 6328 evden 201 tanesi dışındaki tüm evler yanmıştır. Birçok insan katledilmiştir. Yine bu yangın sırasında günümüzdeki Sevinç Parkı'nın bulunduğu yerdeki Paşa Camii'nin kıyısında olduğu tahmin edilen içinde pek çok yazma kitabın bulunduğu kütüphane de yanmıştır⁵.

Savaştan sonra tüm ülkede, her alanda büyük bir kalkınma mücadelesi başlatılmıştır. Bu mücadele Turgutlu'da da verilmiş ve kısa zamanda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Sanayisi, iç dinamikleri ile bölgede önemi oldukça artmıştır.

Bu çalışmada esas alınan kaynak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 1844-1845 senesine ait olan temettüat defterleridir. Turgutlu'ya ait 3 adet temettüat defterlerinde altı mahalleye rastlanmıştır. Bu defterlerin ilki 2760 numaralı olup toplam 16 sayfadır. Bu defterde Hacı Sinan Mahallesi Müslüman ahalinin kayıtları bulunmaktadır⁶. Diğer defter 2761 numaralı olup toplam 90 sayfadır. Bu defterde ise Camii Cedid ve Çömlekçi mahalleleri Müslüman ahalisinin kayıtları yer alır⁷. Son defter 2763 numaralı defter olup 60 sayfadır. Bu defterde ise Orta ve Menteşe mahallelerinin Müslüman ahalisinin kayıtları yer almaktadır⁸.

Temettüat defterleri sayesinde bir bölgenin demografik yapısını, hane düzeyinde gelir kaynaklarını, yıllık kazancı, ayrıntılı ve toplam vergi yükünü, hane reislerinin mesleklerini, yetiştirilen zirai ürünleri, beslenen hayvan türleri, ticari ve sanayi kuruluşları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu bilgiler doğrultusunda bölgenin sosyal ve ekonomik durumu istatistiksel verilerle ortaya konabilir.

⁵ Turgutlu Belediyesi 2005: 7-8.

⁶ BOA. ML VRD TMT. No: 2760.

⁷ BOA. ML VRD TMT. No: 2761.

⁸ BOA. ML VRD TMT. No: 2763.

Turgutlu'nun Nüfusu ve Nüfus Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nda, imparatorluğa katılan her toprak parçasında ilk yapılan işlerin başında toprak yazımı ile nüfus sayımı gelmektedir. Buradaki amaç toprak ürünlerinden gelir almak olduğu için nüfusla ilgili ayrıntılı bilgiler yer almamıştır. Ama bu bilgiler yine de dönemin nüfusu hakkında tahminler yapmamıza yardımcı olmaktadır⁹. Modern anlamda ilk nüfus sayımı II. Mahmut döneminde yapılmıştır. Nüfus sayımları eski tapu tahrir defterleri gibi yapılıyordu. Bunlara en güzel örnek 1260–1261 yıllarında düzenlenen temettuat defterleridir. Bu defterler hem tapu tahriri hem de nüfus sayımı olarak düşünülmüştür. Temettuat defterleri nüfus defteri olarak da kullanılmıştır. Nizamnamede aile reisinin fiziki tanımının yapılması istenmiştir. Fakat buna her zaman uyulmamıştır. Turgutlu'ya ait temettuat defterlerinde fiziki tanımlamaya rastlanılmamıştır. Hanede kaç nüfusun bulunduğu yazılmamıştır. Dolayısıyla herhangi bir şekilde nüfus sayısı ve cinsiyeti kesin belirlemenin olanağı yoktur¹⁰.

İnceleme konumuz olan Turgutlu'ya bakacak olursak; Osmanlı döneminde kurulduğunu düşündüğümüz Turgutlu (Kasaba) XVII. yüzyılın başlarına kadar köy durumundadır. XVI. yüzyılın son çeyreğine doğru oldukça geliştiği ve yeni mahallelerle birlikte nüfusunun iki katına çıktığı üzerinde durulmuştur. Bazı kaynaklarda Turgutlu'nun 1530'larda 120 haneye yaklaşan yerleşik ve 100 hane kadarda Yörük nüfusa sahip bir köy olduğundan bahsedilmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Turgutlu'ya ait üç temettuat defterine ulaşılmıştır. Bu defterlerde altı mahalleye ait bilgiler yer almaktadır. Bu defterlere göre Turgutlu'nun mahalle ve hane sayıları ile yaklaşık nüfusu şöyledir:

Tablo 1: Turgutlu'nun 1845 yılı itibarıyla mahalleleri, hane sayısı ve nüfusu

Mahalle adı	Hane Sayısı	Hane x 5=Yaklaşık Nüfus
Camii Cedid Mahallesi	138	690
Çömlekçi Mahallesi	287	1435

⁹ Sürgevil 1992: 65.

¹⁰ Sürgevil 1192: 69.

Saadet Tekin

Hacı Sinan Mahallesi	65	325
Menteşe Baba Mahallesi	280	1400
Orta Mahalle	171	705
Yenice Mahallesi	274	1370
Toplam	1215	6075*

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere Turgutlu'daki 6 mahallede toplam kayıtlı hane sayısı 1215'tir. Hane sayısını esas alarak nüfus tahmininde bulunmaya çalıştık. Fakat bunu yaparken bazı noktaları göz ardı etmemek gerekir. Turgutlu'ya ait temettüat defterlerinde geniş aileler de yer almaktadır. Aynı hane numarası altında birden fazla temettü kaydı tutulmuştur¹¹. Yaptığımız hesaplama doğrultusunda tahmini nüfus 6075 kişi olarak tespit edilmiştir. Fakat belirttiğimiz gerekçelerden dolayı nüfusun daha kalabalık olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Turgutlu ile ilgili çeşitli kaynaklarda gayri Müslim tebadan da bahsedilmektedir. Temettüat defterlerinde merkezde bu nüfusa ait bilgilere rastlanılmamıştır. Fakat Aydın salnamelerinde Turgutlu'da Rum, Ermeni ve Yahudi nüfustan söz edilmektedir. Ayrıca bir başka çalışmada da Salihli'ye Turgutlu'dan üç Rum hanenin göç ettiği belirtilmiştir¹².

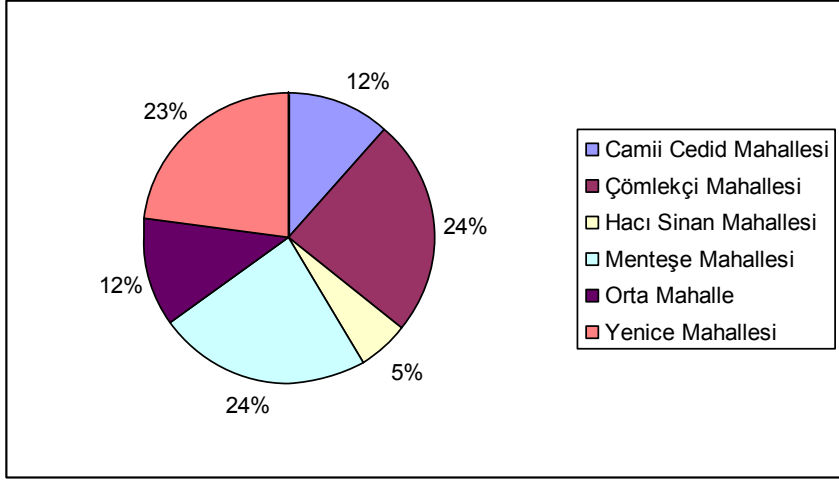
Mahallelerin nicelik olarak en büyüğü 1435 kişilik nüfusuyla Çömlekçi Mahallesi'dir. Nüfusu en az olan mahalle ise 325 kişi ile Hacı Sinan mahallesi'dir. Şekil 1'de görüldüğü üzere nüfusun mahalleler arasındaki dağılımı aşağıdaki gibidir.

*Barkan 1953: 12. Osmanlı tarihiyle ilgili demografi araştırmalarında genel kabul görmüş olan hane nüfusu 5 kişi olarak alınmıştır. Bizde bu hesaplamayı esas aldık.

¹¹ Çömlekçi mahallesinde hane sayısı 287 iken, 375 temettü kaydı vardır. Diğer mahallelerde de benzer durumlar söz konusudur.

¹²Bilgi 2008: 41.

Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Şekil 1: Turgutlu merkezde mahallelere göre nüfus dağılımı.

Meslekler

İnsanların tüm ihtiyaçlarını kendi faaliyetleri sonucu elde ettiği mallarla karşılaması mümkün değildir. İnsanlar kabiliyetleri doğrultusunda yaşadıkları çevrenin sosyal ve iktisadi şartlarına paralel olarak mal üretme ve ürettiği malın fazlasını değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bu durum iş bölümünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu iş bölümü doğrultusunda da uzmanlaşma ve meslek dalları oluşmuştur¹³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal ve fiziki çevrenin yanında etnik farklılıklarda meslek yapısında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Türkler daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraşırken Gayrı Müslimler ticaretle meşgul olmuşlardır.

İncelediğimiz temettüat defterlerinde hane reislerinin meslekleri belirtilmiştir. Eğer kişinin mesleği yok ise özel durumu deftere kaydedilmiştir.

Sözünü ettiğimiz dönemde, Turgutlu'da yaşayan insanların meslek dağılımları tablo 2'de gösterilmiştir.

¹³ Dinler 1995: 21.

Saadet Tekin

Tablo 2: Turgutlu'da mesleklerin dağılımı.

Meslekler	Camii Cedid Mahallesi	Çömlekçi Mahallesi	Hacı Sinan Mahallesi	Menteşe Baba Mahallesi	Orta Mahalle	Yenice Mahallesi	Toplam
Muhtar		1			1	1	3
İmam	1	1	1		1	1	5
Muallim-i sıbyan						1	1
Küttebadan	1						1
Ticaret erbabı**	1		2	1		1	5
Reçper	65	168		191	88	175	687
Erbab-ı Ziraat	10	30		22	14	14	87
Çiftçi			8				8
Berber	3	2	1	2	1	5	14
Babuşçu			2		1		3
Debbağ	1	3	2	3	17		26
Demirci						2	2
Debbağ kalfası		1					1
Debbağ çırağı	1	1		1			3
Bakkal			3				3
Kahveci	5	1	3	1	2	3	14
Terzi			2	1	1		4
Pazarcı			1				1
Nalıncı			1				1
Nalbant	3	2	2		1	2	10
Hancı			1				1
Kıracı			1				1
Kuyucu				1			1
Çoban		2	1	2			5
Berber çırağı			1				1
Berber kalfası	1		1			1	3

** Ticaret erbabı; Temettuat defterlerinde bazı hanelerde meslek olarak ticaret erbabı yazılmış olup ne tür ticaretle uğraştıkları belirtilmemiştir.

Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Babuşçu kalfası			1	1	1		3
Nalbant kalfası			4				4
Nalbant çırağı		1					1
Hizmetkâr	1	4	5			1	11
Sırçacı esnafından	2	1				1	4
Asker	2	5		6	2	4	19
İrgat	8	4			2		14
Amele	3			31	15	23	72
Tabaklık	1						1
Hamal	1	1		5			7
Çilingir	1						1
Eskici	2	2		8	1	6	19
Hamam Natırı	1						1
Nalburcu						1	1
Çizmeçi				1	1		2
Çizmeçi kalfası	1						1
Bahçıvan	1	2				9	12
Lağımçı	1						1
Kasap					2		2
Kasap kalfası	1			1		1	3
Hamamcı	1				1		2
Deveci	1					3	4
Tamirci						1	1
Helvacı						1	1
Bıçakçı		2				1	3
Keçeci esnafı	1					1	2
Yorgancı kalfası						1	1
Yüncü						1	1
Mermerci esnafından		1			1	2	4
Mısırcı esnafından						1	1
Çerçi esnafından					1		1

Saadet Tekin

Urgancı					1		1
Kantarıcı					1		1
Semerci		2			1		3
Saraç esnafından				1			1
Hallaç	3	2			4	1	10
Aşçı		1					1
Şerbetçi				1			1
Kalaycı çırağı		1					1
Demirci çırağı		1					1
Demirci kalfası	1				2		3
Kuyucu				1			1
Mecnun			1				1

Tablo 2’den de anlaşılacağı gibi meslekleri çeşitli özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Üretim özelliklerine göre bu sınıflandırmayı yaparsak; tarım sektörü, hizmet sektörü, ticaret sektörü, imalat sektörü, kamu görevlisi olarak gruplayabiliriz. Bunların dışında işsiz ve muaf olanlar vardır.

Turgutlu’da hane reislerinin mesleklerine bakıldığında en kalabalık grubu 687 hane ile rençperlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu grubu 87 hane ile erbab-ı ziraat grubu takip etmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi Turgutlu’da Hacı Sinan Mahallesi dışındaki diğer mahallelerde rençper, erbab-ı ziraat ve çiftçi olmak üzere tarımla uğraşanlar 782 hanedir. Bu da toplam hane sayısının 2/3’sini oluşturmaktadır. Tarımın yan kolu olan hayvancılıkta yapılmaktadır. Hemen her hanede hayvan beslenmekte ve büyük çoğunluğun az da olsa arazisi bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra en fazla icra edilen meslek, hizmet sektörü içerisinde değerlendirdiğimiz işçiliktir. Amelelik ve ırgatlık yapan hane sayısı da azımsanmayacak orandadır. Ameleler 72 haneyle üçüncü grubu oluştururken, 14 hanede ırgatlık yapmaktadır. Bu gruba hizmetkârlık yapan 11 hane ile hamallık yapan 7 haneyi de eklemek gerekir. Ayrıca hizmet sektörü içinde berber, çoban, kahveci, hamamcı, hamam natırı, kalfalık, çıraklık, nalbant, lağımçı, tamirci, kantarcı, aşçı, şerbetçi, kuyucu, deveci, kiracı, eskici ve hallaç olmak üzere 88 hane yer almaktadır.

Temettuat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Kasaba nüfusunu oluşturanların bir bölümü de idari hizmetler alanında görevlidir. Bunlar, 5 adet imam, 1 adet muallim-i sıbyan, 1 adet kâtip olmak üzere toplam 7 hane reisisdir. Ayrıca defterlerde yer alan diğer bir grupta askerlerdir. Bunların sayısı da 19'dur.

Ticaretle uğraşanların sayısı azdır. Mesleği tüccar olarak ifade edilen 5 hane vardır. Bunu dışında kazada alım-satım yapan 21 hane belirlenmiştir. Bunlar bakkal, kasap, sırçacı, nalburcu ve çerçicidir.

İmalat sektörü olarak isimlendirdiğimiz grupta, 3 adet babuşçu, 3 adet babuşçu kalfası, 26 adet debbağ, 1 adet debbağ kalfası, 3 adet debbağ çırağı, 2 adet demirci, 3 adet demirci kalfası, 1 adet demirci çırağı, 4 adet terzi, 1 adet nalıncı, 1 adet tabaklık, 1 adet çilingir, 2 adet çizmeci, 1 adet çizmeci kalfası, 3 adet bıçakçı, 2 adet keçeci, 1 adet yorgancı, 1 adet semerci, 1 adet saraç, 1 adet urgancı 1 adet kalaycı çırağı olmak üzere toplam 62 hane reisi tespit ettik.

Tarımın ön planda olduğunu gördüğümüz Turgutlu'da, kahveci, nalbant, bakkal, kasap, debbağ, hallaç ve demirci gibi meslekler de yer almaktadır. Görüldüğü gibi kazada ihtiyaçlar doğrultusunda bütün meslekler bulunmaktadır. Bu tür meslekler bize aynı zamanda Turgutlu'nun kasaba statüsüne kavuştuğunu da göstermektedir.

Tarım ve Hayvancılık

I- Tarım

Osmanlı devletinde ekonomik yapıyı belirleyen temel unsur ziraattir. Devlet toprak yönetimine ilişkin zaman içerisinde çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Klasik dönemde tımar sistemi mevcut iken, XVII. yüzyılda bu sistem bozulmaya başlamış ve XVIII. yüzyıla gelindiğinde devlet, toprak yönetimi üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. Tanzimat dönemindeki kanunlaştırmalarla da zirai toprakların mülkiyetleştirilmesinin önü açılmıştır.

İnceleme konumuz olan Turgutlu'da tarım alanları XIX. yüzyıl ortalarında, bugünkü gibi geniş ve çok verimli değildir. Yüzölçümü 5750 kilometre kare olup 5450 kilometre karesi dağlık ve taşlık olarak boş araziden, 280 kilometre karesinin orman ve 20 kilometre karesinin de meradan ibaret olduğu belirtilmektedir. Güneyde Bozdağ'ın eteklerinden kuzey kısmında ise Gediz ırmağının iki yönünde uzanan ovalardan ibarettir. Zaman içerisinde arazilerin tarıma açılması ile alan genişlemiştir.

Turgutlu'nun tarımsal yapısını temettüat yazımları ile tespit edebiliriz. Temettüat defterlerinde hane reislerinin her türlü zirai faaliyetleri, gelirleri, vergileri düzenli bir şekilde yazılmıştır. Ancak bu defterlerde vakıflar yer almamaktadır. Hane gelirleri içinde vakıf gelirleri varsa belirtilmiştir.

1844–1845 tarihli temettüat defterlerine göre kasabanın tarım arazilerini üç grupta toplayabiliriz. Bunlar mezru tarla, bağ ve çok az miktarda bahçedir. Mezru tarla olarak gösterilen yerlerde hububat, pamuk, susam, darı, soğan ve bakla üretimi yapılmaktadır. Temettüat defterlerinde bu tarlalarda hangi ürünün yetiştirildiği açıklanmamış olsa da hane reisinin; buğday, arpa, pamuk, darı, soğan, bakla ösrünün bulunması bu ürünlerin ziraatının yapıldığını göstermektedir. Gayr-ı mezru tarla ise ekim yapılmayan, nadasa bırakılmış arazidir.

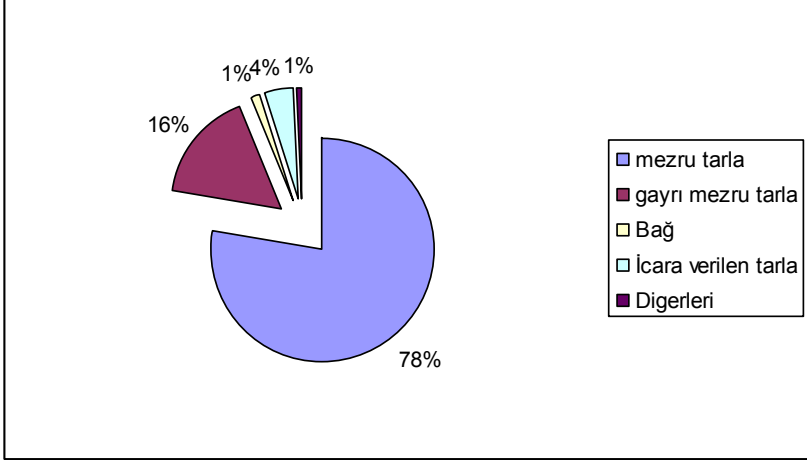
Tablo 3: Turgutlu'da mahallelere göre arazi dağılımı (Dönüm Cinsinden)

Mahalleler	Mezru tarla	Gayri mezru tarla	Bağ	Bahçe	İcara verilen tarla	İcara verilen bahçe	Yoncalık	Şarap bağ	Müşterek tarla
Camii Cedid Mahallesi	3693	567	33	-	344		15		7
Çömleke Mahallesi	2437	845	20	6	90				
Hacı Sinan Mahallesi	23	43	51	-	25				
Menteşe Mahallesi	3083	550	82	16	155				
Orta mahalle	1887	253	20	3	59	72		4	
Yenice Mahallesi	2930	1182	21	3	61				20
Toplam	14053	2890	227	28	734	72	15	4	27

Temettüat defterlerine göre Turgutlu'nun tarım alanlarının toplamı 18.050 dönümdür. Bu tarım alanlarının türleri itibariyle dağılımı şöyledir: Mezru tarla 14.053 dönüm (%77,85), gayri mezru tarla ise 2.890 dönüm (%16), bağ 227 dönüm (%1,25) ve bahçe 28 dönümdür(%0,15). İcara verilen tarla ise 734 dönüm (%4,06) ve icara verilen bahçe 72 dönümdür (%0,39). Yoncalık 15 dönüm (%0,083), müşterek tarla 27 dönümdür(%0,15). 4 dönüm

Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

de (% 0,022) harap bağ vardır. Şekil 2'de de görüldüğü gibi toplam tarım arazilerinin %83,97'si ekilmektedir.

Şekil 2: Turgutlu'da tarım arazisinin kullanım alanlarına göre dağılımı

Bu toprakların mahalle ve hanelere göre dağılımına bakacak olursak; Turgutlu halkının büyük çoğunluğu geçimini tarımdan sağladığı için hemen her hanenin küçükte olsa bir parça tarım arazisi olduğunu görüyoruz. Mahallere göre tarım arazisi olan hane sayıları şöyledir: Camii Cedit Mahallesi 138 haneden 119 hanenin bir miktar toprağı vardır. Mahallenin %86,23'ü toprak sahibidir. 119 hanenin, hane başına düşen arazi miktarı ise 34,38 dönümdür. Burada dikkati çeken bir hususu belirtmek gerekir. Üç numaralı hanede kayıtlı olan Kuloğluzade Hüseyin ağanın 1790 dönüm mezru tarlası 15 dönüm bağı ve 15 dönüm yonca bahçesi vardır¹⁴. Bu kişi tüm Turgutlu'da en fazla tarım toprağı olan kişidir.

Turgutlu'nun 287 haneli Çömlekçi Mahallesinde 260 hanenin toprağı bulunmaktadır. Hane başına düşen toprak miktarı ise 13,06 dönümdür. Mahallede hane itibariyle %90,5'nin toprağı vardır. En geniş araziye sahip olan ise 61 numaralı hanede oturan Dafiroğlu Hafız Mustafa bin Ahmet'tir¹⁵. 60 dönüm mezru tarla ve 10 dönüm gayri mezru tarla olmak üzere toplam 70 dönümdür.

¹⁴ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, Hane No. 3, s.40.

¹⁵ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, Hane No. 61, s. 67

65 hanesi olan Hacı Sinan mahallesinde ise 45 hanenin toprağı vardır. Hane başına düşen toprak miktarı 2,2 dönümdür. Bu mahallenin de hane itibariyle %69'u toprağı sahiptir. Hacı Sinan mahallesinde de dikkati çeken bazı hususlar vardır. Hane başına düşen toprak miktarından da anlaşılacağı gibi çok az toprağı sahip olan mahalle sakinleri tarımdan ziyade farkı mesleklerle uğraşmaktadır. Sınırlı olan arazilerinin tümü bağıdır. Bu toprakların büyük bölümü 5 dönümün altındadır. Bağcılık o dönemde bugünkü kadar gelişmemiştir.

Menteşe mahallesinde de 280 haneden 265'inin tarım arazisi vardır. Hane başına düşen toprak miktarı 12,58 dönümdür. Mahallede hane itibariyle %94,6'sının toprağı bulunmaktadır. Bu mahallede de 89 numaralı hanede oturan Semerci oğlu Hüseyin bin Mustafa 150 dönüm mezru tarla ile en geniş araziye sahiptirler¹⁶. Orta mahallede ise 171 hane bulunmaktadır. Bu hanelerden 154 hanenin tarım arazisinin olduğu bilinmektedir. 154 haneden hane başına düşen arazi miktarı ise 14,92 dönümdür. Mahalledeki hanelerden %90,05'nin toprağı vardır. Bu mahallede 59 dönüm mezru ve 10 dönüm gayri mezru tarlası, 2 dönüm de bağı ile en geniş araziye sahip olan kişi aynı zamanda mahalle muhtarı Hacı Galip oğlu Hacı Mustafa bin Mehmet'tir¹⁷.

Yenice Mahallesinde 272 haneden 247 hanenin arazisi vardır. Kişi başına düşen arazi miktarı 17,07 dönüm olup mahalledeki hanelerin %90,80'i tarımla uğraşmaktadır. Bu mahallede en fazla araziye sahip olan mahallenin aynı zamanda muhtarı olan Hacı Ömer bin Hasan'dır¹⁸. 250 dönüm mezru tarlası, 37 dönüm gayri mezru tarlası ve 2 dönümde bağı vardır.

Turgutlu'daki tarım arazilerinin hanelere göre dağılımına bakacak olursak; Toplam arazi miktarı 18.050 dönümdür. Hane başına düşen ortalama arazinin büyüklüğü 14,855 dönümdür. Turgutlu'da 1215 hane vardır. Bu hanelerden 1114 tanesinin tarım arazisi olup 101 hanenin arazisi yoktur. Görüldüğü gibi %90'ın üzerinde ailenin toprağı vardır ve tarımla uğraşmaktadır. Toprak sahibi 1114 hane üzerinden, tarım alanlarının hanelere göre dağılımına gelince:

Tablo 4: Turgutlu'da tarım arazilerinin hanelere göre dağılımı

¹⁶ B.O.A ML. VRD. TMT, 2763, Hane No. 89, s. 36.

¹⁷ B.O.A ML. VRD. TMT, 2763, Hane No. 2, s. 4.

¹⁸ B.O.A ML. VRD. TMT, 2763, Hane No. 2, s. 4.

Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Dönüm	0	1-5	6-10	11-25	26-50	51-75	76-100	101-150	151-200	201-250	251-300	301-350	351+
Hane	101	316	335	304	89	8	1	4	-	2	-	1	1
Oran	%8,3	%28,3	%30	%27,2	%7,9	%0,7	%0,08	%0,35	-	%0,17	-	%0,08	%0,08

Tablo 4'te görüldüğü gibi en büyük grubu 335 hane ile 6-10 dönüm arası arazisi olanlar oluşturmaktadır. Bunu 316 hane ile 1-5 dönüm arazisi olanlar takip etmektedir.

Osmanlı ziraat istatistiklerinde 10 dönüme kadar olan zirai işletmeler küçük, 10-50 dönüm arasındaki zirai işletmeler orta ve 50 dönümün üzerindeki de büyük işletme olarak kabul edilmiştir¹⁹. Bu dönemde Batı Anadolu'da tarımsal üretimde küçük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu söylenebilir²⁰. Turgutlu'da da mülk sahibi olarak toprağı işleyen kişilerin arazi büyüklükleri bakımından küçük köylü üretimi statüsünde oldukları görülmektedir.

Tarım Ürünleri

Turgutlu ve çevresinin temel zenginliklerinden biri tarımdır. Tarım alanlarında kavunun önem kazandığı Kamusu'l-A'lam'da ileri sürülmektedir²¹. Bu dönemde çeşitli ürünler ekilmektedir. Temettü kayıtlarına göre yetiştirilen ürünler ve aşar gelirleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5: Turgutlu'da 1844-1845 senesine ait aşar miktarları

Mahalleler	Hinta	air	oza	Üzüm	Darı	Susam	Soğan	Bakla	Yonca
	Çeki*	eki	Kıyye**	Kıyye	Çeki	Çeki	Kıyye	Kıyye	Kıyye
Camii Cedid	377	137	5631	171	25	9	-	69	200

¹⁹ Güran 1998: 242.

²⁰ Kasaba 1993: 56.

²¹ Şemseddin Sâmî 1311: 3020.

* 1 çeki (kile)=25,66 kilogramdır.

** 1 kıyye=1,283 kilogramdır.

Saadet Tekin

Mahalles i									
Çömleç i Mahalles i	471	62	9534	51	18	29	11	4	30
Hacı Sinan Mahalles i	-	-	-	234	-	-	-	-	-
Menteşe Mahalles i	653	140	9592	445	17	3	-	-	-
Orta mahalle	195	84	5440	38	46	2	20	2	22
Yenice Mahalles i	259	113	10678	80	22	17	-	6	-
Toplam	1955	536	40875	1019	128	60	31	81	252

Tablo 5'ten de anlaşılacağı gibi Turgutlu'da yoğun olarak hinta (buğday), koza (pamuk), şair (arpa), darı ve susam yetiştirilmektedir. Burada dikkati çeken nokta, Hacı Sinan Mahallesinde yaşayan halkın, tarımla uğraşan kesimi, sadece üzüm yetiştirmektedir. Ayrıca bu mahallede sadece 8 hane çiftçilikle uğraşmakta olup arazileri de oldukça küçüktür. Turgutlu'da aşar vergilerine bakıldığında en çok pamuk üretilmektedir. Pamuğu, buğday, arpa, susam, darı, üzüm, bakla, yonca ve soğan gibi ürünler takip etmektedir. Bunların dışında çok az da olsa nohut ve hasıl gibi bazı ürünler de ekilmiştir.

Üretim miktarlarını aşar oranlarından tahmini olarak belirleyebiliriz.

Tablo 6: Turgutlu'da tarımsal üretim miktarı

Ürün adı	Üretim Miktarı (kg.)
Hınta	501653
Şair	137537,6
Koza	524426,2
Üzüm	10174,1
Darı	32844,8
Susam	15396
Soğan	397,7
Bakla	1039,2

Temettuat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Turgutlu'da son yıllara kadar pamuk ve üzüm en çok üretilen ürün olarak varlığını sürdürmüş olmasına rağmen, günümüzde pamuk ekimi oldukça azalmıştır. Bağcılık önemini korurken, mısır, sebze ve meyve üreticiliği hızla artmıştır.

Arazi dağılımına baktığımızda en geniş mezru tarla Camii Cedit Mahallesi aittir. Üretim açısından bakıldığında ise Menteşe Mahallesi ödediği aşar bize bu mahallenin ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Bu durum mahalle halkının daha verimli topraklara sahip oldukları ve daha fazla ürün aldıkları anlamına gelir.

II- Hayvancılık

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Turgutlu'da da hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Turgutlu ve çevresi karakter itibariyle bir ziraat sahası olduğu için, ziraatın bir kolunu oluşturan hayvancılık gelişmiştir.

Temettuat sayımlarına göre Turgutlu'da 2758 adet büyük baş hayvan olup, bunun 1337 tanesi yük ve binek hayvanıdır. Küçükbaş hayvanlara gelince 150 adettir. Tüm hayvanların mahallere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Turgutlu'daki hayvanların dağılımı.

Hayvanlar	Camii Cedit Mahallesi	Çömlekçi Mahallesi	Hacı Sinan Mahallesi	Menteşe Mahallesi	Orta mahalle	Yenice Mahallesi	Toplam
Sağmal manda	69	116	3	224	171	151	635
Manda düvesi	47	100	-	34	38	97	316
Erkek manda	8	51	-	43	17	26	145
Kısır manda	-	-	1	-	-	-	1
Sağmal inek	18	14	34	9	-	14	89
İnek düvesi	18	5	-	3	1	11	38
Kısır inek	-	-	14	-	-	-	14
Buzağı	-	-	3	-	-	-	3
Sağmal koyun	100	-	-	-	-	-	100
Yoz koyun	50	-	-	-	-	-	50

Saadet Tekin

Merkep	33	79	4	91	57	106	370
Dişi merkep	-	-	-	2	-	-	2
Sıpa	-	-	-	2	-	-	2
Bargir	36	108	3	99	39	75	360
Katır	22	5	-	10	5	8	51
Öküz	47	101	-	181	56	105	490
Kısrak	22	18	2	12	3	-	56
Tay	26	7	1	4	1	1	40
Erkek sıpa	-	1	-	2	-	-	3
Erkek dana	-	7	1	-	-	1	9
Erkek malak	-	-	-	-	-	3	3
Erkek tosun	-	-	-	2	-	-	2
Dişi malak	-	-	-	3	-	-	3
Deve	12	-	-	-	-	8	20
Dölsüz manda	3	-	-	-	-	-	3
Dölsüz kısrak	1	-	-	-	-	-	1
Arkovanı	119	160	-	20	3	33	333

Turgutlu’da beslenen hayvanları, türleri ve miktarları bakımından ele aldığımızda, büyük baş olarak ilk sırada 635 adet ile sağmal manda gelmektedir. Temettü sayımlarında yaklaşık iki hanenin birinde sağmal manda bulunmaktadır. Sağmal mandanın geliri 50 ve 100 kuruş olarak tespit edilmiştir. Sağmal mandanın dışında erkek manda, kısır manda, dölsüz manda, manda düvesi ve malak olarak toplam 470 baş hayvan bulunmaktadır. Sağmal inek besiciliği, sağmal manda kadar yaygın değildir. Bunların sayısı 89 olup, bir ineğin hâsılatı 50 kuruş olarak belirtilmiştir. Ayrıca kısır inek, inek düvesi, buzağı, erkek tosun ve erkek dana olmak üzere 141 baş hayvan beslenmektedir.

Küçükbaş hayvan beslenmesi merkezde çok sınırlıdır. Sağmal koyun ve yoz koyun (erkek) sadece Camii Cedid mahallesinde 3 numaralı hanede²² oturan aile tarafından beslenmektedir. Bir sağmal koyunun geliri ise 12 kuruştur.

Gelir getiren bir başka hayvanda kısraktır. Hâsılatı defterlerde 30 kuruş olarak belirtilmiştir. Kayıtlarda geçen her kısrak için bu geçerli değildir. Toplam 56 baş kısrak mevcuttur. En fazla kısrak Camii Cedid Mahallesinde beslenmektedir²³.

Arıcılık çok yaygın değildir. 333 adet arı kovanı vardır. Bir arı kovasının hâsılatı 7-7,5 kuruş arası belirtilmiştir.

²²B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, s. 40.

²³B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, s. 40-55.

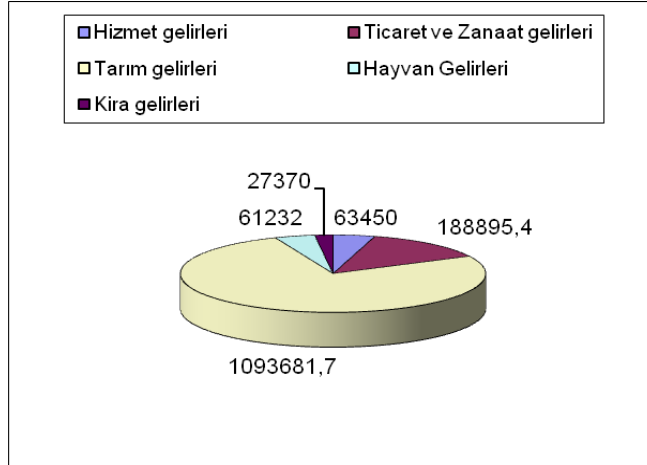
Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Hayvanların sadece etinden ve sütünden değil, gücünden de yararlanılmaktadır. Turgutlu'da 370 baş merkep, 360 baş bargir, 56 baş kısarak, 51 baş katır ve 20 baş deve olmak üzere 857 tane binek ve yük hayvanı beslenmektedir. En fazla yük hayvanı Menteşe Mahallesindedir²⁴.

Turgutlu'da tarım önemli bir geçim kaynağıdır. Ekilebilir arazi miktarı 15.156 dönümdür. Bu arazilerin işlenmesi hayvan gücüyle yapılmaktadır. Bu iş için kullanılan 490 baş öküzün varlığını görüyoruz. Bir çift hayvanına 30,9 dönüm arazi düşmektedir. Bu oran oldukça yüksektir. Muhtemelen bargir, kısarak gibi diğer hayvanlardan da bu alanda yararlanılmıştır.

Gelirler

Turgutlu halkının gelir kaynakları; tarım, ticaret ve zanaat, hayvancılık, hizmet sektörü ve kira gelirleri olarak sıralanabilir. Temettüat sayımlarına göre halkın toplam temettüleri 1.220.523,4 kuruştur. Gelirlerin oranları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

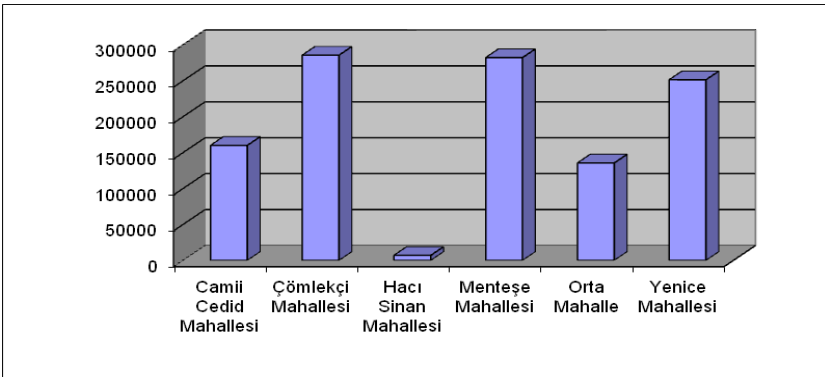
Şekil 3: Gelir gruplarının dağılımı.

Şekil 3'ten de anlaşılacağı gibi halkın büyük bir çoğunluğu bugünde olduğu gibi geçimini tarımdan sağlamaktadır. Verimli tarım topraklarına sahip olmaları, buğday, arpa, pamuk ve üzüm gibi sanayi tipi ürün yetiştirmeleri

²⁴B.O.A ML. VRD. TMT, 2763, s. 26-57.

bunda önemli bir etkidir. Hizmet, ticaret ve zanaat gelirleri, toplam gelirin %20,6'sını oluşturmaktadır. Bu gelir grubu tarımdan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca bu grupta yer alan amelelik ve ırgatlık gelirlerinin tarımla ilişkili bir hizmet olduğu dikkate alınmalıdır. Turgutlu'nun gelir grupları içerisinde hayvan gelirleri büyük bir paya sahip değildir. Aynı tarihlerde yine Saruhan sancağına bağlı Salihli'de hayvancılığın toplam gelir içerisindeki payı %23,5, Marmara kasabasında %8²⁵ iken Turgutlu'da bu oran %5'dir. Bu durum da bize Turgutlu'nun kaza merkezi haline geldiğini göstermektedir. En düşük gelir grubu ise toplam gelir içerisindeki oranı %2,24 olan kira gelirleridir. Kira gelirlerinin bu derece düşük olmasının sebebi ise, Turgutlu'da dükkân, mağaza vs. gibi işyerlerinin henüz daha yaygınlaşmamasıdır. Ayrıca bu kira gelirlerinin içerisinde icara verilen bağ, tarla ve bahçe gibi bir kısım arazilerde yer almaktadır.

Gelir gruplarının mahallelere göre dağılımına gelince:

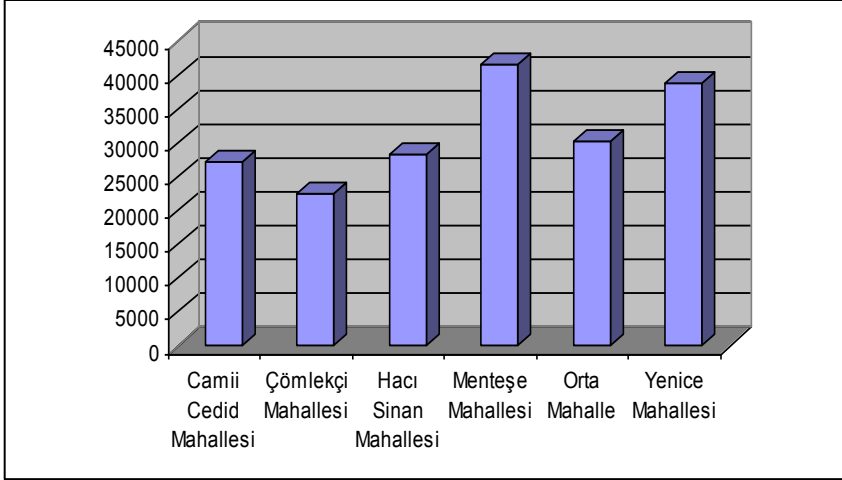
Şekil 4: Tarım gelirleri.

Tarımda yıllık hâsılat 1093681,7. Bu gelirden aşar vergileri düşüldüğünde net gelir yaklaşık olarak 984313,53 olarak tespit edilmiştir. Şekil 4'te görüldüğü gibi en fazla tarım geliri olan Menteşe mahallesidir. Menteşe mahallesinin yıllık tarım geliri 282140 kuruştur. Çömlekçi mahallesi de 25795 kuruş gelire ikinci sıradadır. Mezru tarlası en fazla olan mahalle Camii Cedit Mahallesi olmasına rağmen geliri dördüncü sıradadır. Demek ki bu mahalle halkının sahip olduğu topraklar ya diğerlerine göre daha verimsiz ya da iyi

²⁵ Bilgi 2008: 49.

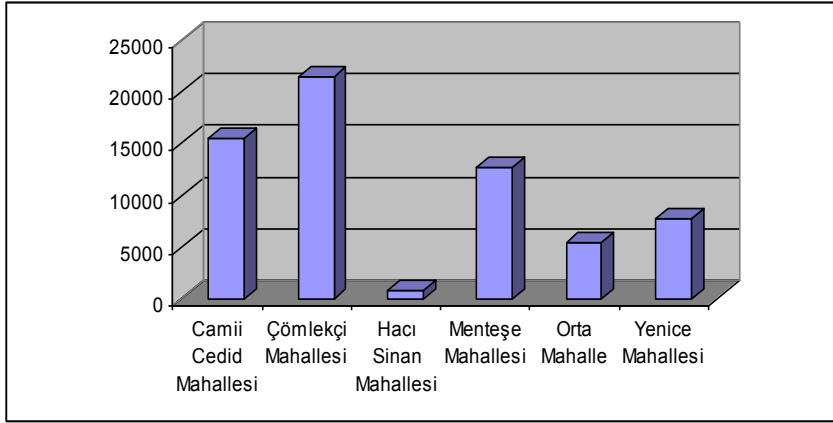
Temettuat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

işletilmemektedir. En düşük tarım gelirine sahip mahalle ise Hacı Sinan Mahallesi'dir. Hacı Sinan mahallesinin geliri de 6891,7 kuruştur. Bu mahalle 65 hane ile en küçük mahalle olup, tarım arazileri de çok sınırlıdır. Mahalle halkı da çiftçilik dışında başka zanaatlarla uğraşmaktadır.

Şekil 5: Ticaret ve zanaat gelirleri.

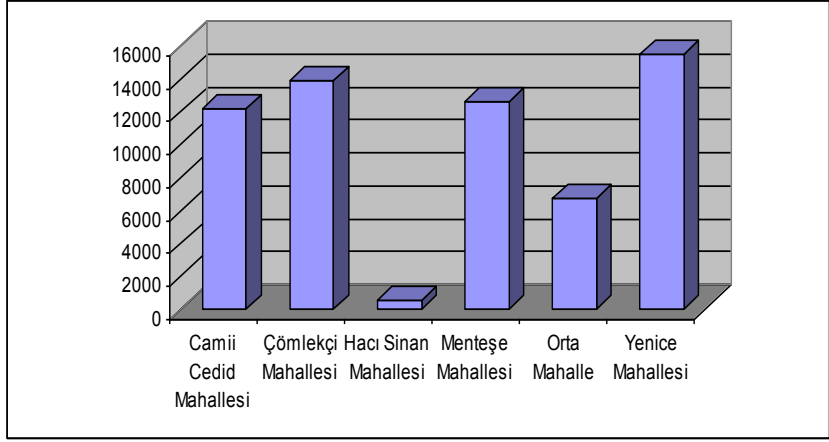
Ticaret ve zanaat gelirleri 188985,4 kuruş olup, toplam gelir içerisindeki payı %15,48 ile ikinci sırada yer alır. Şekil 5'te de görüldüğü gibi en fazla ticaret ve zanaat gelirine sahip olan mahalle, Menteşe Mahallesi'dir. Bu mahalle tarım gelirlerinde de üst sıralarda yer almaktadır. Mahallenin ticaret ve zanaat geliri 41.710 kuruştur. Bu mahalleyi 38.820 kuruşla Yenice Mahallesi takip eder. En az ticaret ve zanaat geliri olan mahalle ise 22.630 kuruşla Çömlekçi Mahallesi'dir. Bunun nedeni de Çömlekçi mahallesinde oturan ahalinin büyük bir bölümünün tarımla uğraşmasıdır.

Şekil 6: Hizmet gelirleri.

Hizmet gelirleri 63.450 kuruşla üçüncü sırada yer alır. Toplam gelir içerisindeki oranı %5,198'dir. Bu gelir grubuna dâhil ettiğimiz meslekler amelecilik, ırgatlık, hizmetkârlık ve çobanlıktır. Bu grupta en fazla gelir sağlayan mahalle şekil 6'da görüldüğü gibi 21.500 kuruşla Çömlekçi Mahallesi'dir. Buda bize bu mahalle halkının emlak ve arazilerinin yeterli olmadığını ve halkın başka kişilerin arazilerinde, evlerinde çalışarak ya da hayvanlarına bakarak geçimlerini sağladıklarını göstermektedir. En az gelir sağlayan mahalle ise 830 kuruşla Hacı Sinan Mahallesi'dir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi bu mahalle en az haneye sahip bir mahalle olup, hane reislerinin önemli bir kısmı ticaretle uğraşmaktadır.

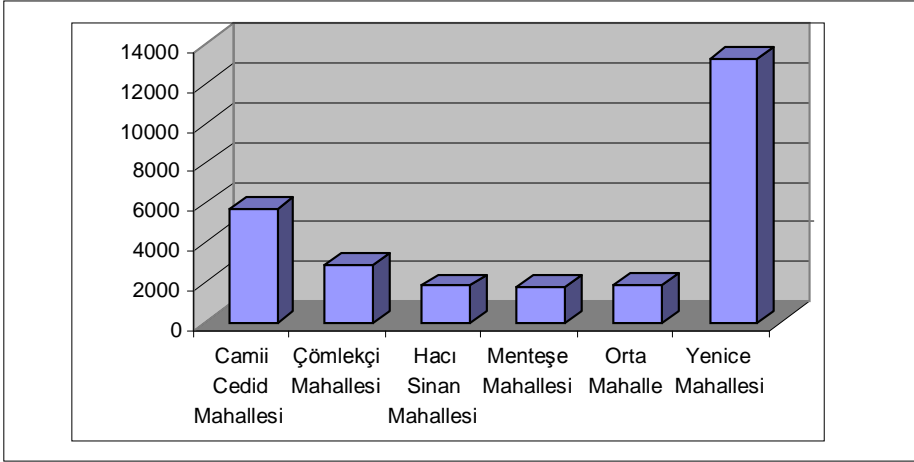
Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

Şekil 7: Hayvan gelirleri.

Dördüncü grubu 61.232 kuruşla hayvan gelirleri oluşturmaktadır. Hayvan gelirlerin toplam gelir içerisindeki payı ise %5,016'dır. Tarımı tamamlayan unsurlardan biri olan hayvancılığın toplam gelirdeki payı düşüktür. Şekil 7'den de anlaşılacağı gibi en fazla hayvan geliri olan 15.492 kuruşla Yenice mahallesidir. Yenice mahallesini, 13.849 kuruşla Çömlekçi Mahallesi takip etmektedir. Diğer iki mahalle Menteşe ve Camii Cedid mahallelerinin gelirleri birbirine çok yakındır. En az hayvan geliri olan mahalle de 525 kuruşla Hacı Sinan mahallesidir. Bu mahalle yukarıda da belirttiğimiz gibi kalabalık değildir. Aynı zamanda da burada ikamet eden kişiler tarım ve hayvancılıktan ziyade başka işlerle uğraşmaktadırlar.

Şekil 8: Kira gelirleri.

Kira gelirleri ise 27.370 kuruşla beşinci sıradadır. Bu sektörün genel toplamdaki payı da %2,242'dir. Şekil 8'de görüldüğü gibi Yenice Mahallesi 13.245 kuruşla diğer mahallelerden daha fazla kira gelirine sahiptir. Kira getiren mülkler arasında dükkân, kahvehane, deve damı, mahzen, mağaza ile bahçe, tarla ve bağ gibi araziler yer almaktadır. Turgutlu genelinde 734 dönüm tarla ile 72 dönüm bahçe icara verilmektedir. Kira geliri bakımından 5689 kuruş gelire Camii Cedid Mahallesi ikinci sırada yer almaktadır. Diğer mahallelerde durum birbirine oldukça yakın olup, gelir oranı da hayli düşüktür.

Bu gelir gruplarını göz önünde bulundurarak Turgutlu'nun gelir durumuna bakalım; Bir yıllık toplam temettülerin mahallelere göre dağılımı aşağıdaki tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo8: Turgutlu'daki mahallelerin bir yıllık toplam temettüleri.

Camii Cedid Mahallesi	Çömlekçi Mahallesi	Hacı Sinan Mahallesi	Mentеше Mahallesi	Orta Mahalle	Yenice Mahallesi	Toplam
183601	271574	32206,4	299001	155754	278387	1220523,4

Turgutlu'nun bir yıllık toplam gelir 1.220.523,4 kuruştur. Bu geliri 1215 haneye bölüştürdüğümüzde, hane başına düşen yıllık ortalama gelir 1004,546 kuruş olmaktadır.

Vergiler ve Dağılımları

Osmanlı'da kamu faaliyetlerinin yürütülmesi için devletin halktan tahsil ettiği vergiler; gelir dağılımının belirlenmesi, halkın hayat şartlarının ve ekonomik gücünün ortaya konması bakımından önemlidir. Tanzimat'a kadar şer'i ve örfi vergiler ana başlığı altında çeşitli adlarla vergiler toplanmıştır. Tanzimat sonrası mali yapıdaki düzenlemelerle vergi sisteminde de değişiklikler olmuştur²⁶. İncelediğimiz Turgutlu'ya ait temettuat defterlerinde iki tür vergiye rastlanmıştır. Bunlar; Vergi-yi mahsusa ve aşar vergisidir.

Vergi-yi mahsusa Turgutlu'ya ait temettuat defterinde senelik vergisi biçiminde yazılmıştır. Senelik vergi ödemeyen hanelerde mevcuttur. Turgutlu'da ödenen toplam senelik vergi 189163 kuruştur. Hane başına düşen ortalama vergi miktarı 163,4 kuruştur. En yüksek vergiyi ödeyen mahalle 74670 kuruş ile Menteşe Mahallesi'dir. En az vergi ödeyen mahalle ise 3537 kuruş ile Hacı Sinan Mahallesi'dir. Bireysel olarak baktığımızda Turgutlu'da en yüksek vergiyi Camii Cedit Mahallesi'nden 3 nolu²⁷ hane ödemektedir. Vergi miktarı 2000 kuruştur. İkinci sırada Yenice Mahallesinden 155²⁸ ve 156 numaralı haneler yer almaktadır. Her iki hanenin de ödediği vergi miktarı 800'er kuruştur.

Tanzimat'la birlikte getirilen bu vergilendirme sisteminde herkesin kazancına göre vergi alındığı için kazancı ve emlakı olmayanlara vergi yükü getirilmemiştir. Bunun yanı sıra kazancı olup da devletin muaf tuttuğu (imam, hatim gibi) kişiler de vardır. İncelediğimiz defterlerde yıllık vergiden muaf olan kişiler; emlakı olmayanlar, sabi, asker, mecnun gibi kişilerdir. Turgutlu'da senelik vergi ödemeyen hane sayısı 58'dir. Bunun mahallere dağılımı ise, Camii Cedit Mahallesi'nde 17 hane, Çömlekçi Mahallesi 6 hane, Hacı Sinan Mahallesi 11 hane, Menteşe Mahallesi 8 hane, Orta Mahallede 9 hane ve Yenice Mahallesinde de 7 hanedir. Bu durumda Turgutlu'da kayıtlı 1215 hanenin %95,2'si (1157 hane) vergi mükellefidir.

Senelik verginin toplam hasılat içindeki payı ise %15,49'dur.

²⁶ Güran 1989: 13.

²⁷ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, s. 40.

²⁸ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, s. 20.

Tablo 9: Turgutlu'nun 1844-1845 yılı vergi tahakkuku

Vergiler	Camii Cedit Mahallesi	Çömlekçi Mahallesi	Hacı Sinan Mahallesi	Menteşe Mahallesi	Orta Mahalle	Yenice Mahallesi	Toplam
Senelik vergisi	21330	37929	3537	74670	14836	36861	189133
Aşar vergisi	15994	25795	689,17	28214	13548	25128	109368,17

Turgutlu'da aşar ödeyen hane sayısı 1077 olup, 138 hane ise aşar vergisi ödememektedir. Aşar vergisi ödemeyenlerin mahallelere göre dağılımı ise; Camii Cedit Mahallesinden 25 hane, Çömlekçi Mahallesinden 15 hane, Hacı Sinan Mahallesinden 20 hane, Mentеше Mahallesinden 25 hane, Orta Mahalleden 26 hane ve Yenice Mahallesinden 27 hanedir. Buda toplam hane sayısının %88,6'sının aşar vergisi verdiğini göstermektedir. Turgutlu'da ödenen toplam aşar tutarı 109368,17 kuruştur. Ödenen bu aşarın %81,2'sini pamuk, %15,7'sini de hububat oluşturmaktadır.

Aşar oranlarına gelince; buğdaydan kile başına 8 kuruş, arpadan 5 kuruş, pamuktan 2,115 kuruş, üzümünden 0,250 kuruş, darıdan 5 kuruş, susamdan 5 kuruş, soğandan 0,5 kuruş ve bakladan 8 kuruş alınmaktadır. Kazadaki toplam buğday öşrü 15032 kuruş, arpa öşrü 2178 kuruş, pamuk öşrü 91583 kuruş, üzüm öşrü 922,17 kuruş, darı öşrü 664 kuruş, susam öşrü 554 kuruş, soğan öşrü 164 kuruş ve bakla öşürü de 617 kuruştur.

Turgutlu'da en yüksek aşar vergisini, vergi-yi mahsusada olduğu gibi Camii Cedit Mahallesi'nden 3 nolu hane²⁹ ödemektedir. Hanenin ödediği aşar vergisinin toplamı ise 4057 kuruştur. Bunu Yenice mahallesinden 156 nolu³⁰ hane izlemektedir. Bu hanenin ödediği vergi tutarı da 1563 kuruştur.

Turgutlu'nun toplam vergisi; 189133 kuruş senelik vergi ve 109368,17 kuruş aşar vergisi olmak üzere 298501,17 kuruştur. Bu vergilerin toplam hasılat içindeki payı ise %24,45'tir.

Sonuç

XIX. yüzyıl ortalarında Turgutlu'ya ait temettuat defterleri esas alınarak hane, nüfus, gelir dağılımı, üretim yapısı, tarımsal yapı, hayvan dağılımı, vergiler gibi sosyal ve ekonomik hayatın temel alanlarıyla ilgili bilgiler üretilmeye

²⁹ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, Hane No. 3, s. 40.

³⁰ B.O.A ML. VRD. TMT, 2761, Hane No. 156, s. 20.

Temettüat Defterlerine Göre Turgutlu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu

çalışılmıştır. Temettüat verilerine göre kaza merkezinde altı mahalle, 1215 hane ve yaklaşık nüfusun da 6075 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Turgutlu'da yaşayanlar Müslüman olup gayr-ı Müslim nüfusa rastlanılmamıştır. Oysa farklı veriler burada gayr-i Müslimlerin de yaşadığını göstermektedir.

Saruhan sancağına bağlı olan Turgutlu'nun ekonomik yapısı tarıma dayanmaktadır. Yaptığımız araştırmada kazada tarımla uğraşanların sayısı nüfusun 2/3'ünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ellinin üzerinde farklı mesleklerin de icra edildiği görülmektedir.

Turgutlu'da toprağın tarıma elverişli olmasından dolayı çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Temettüat verilerine göre kazada, son dönemlere kadar olduğu gibi pamuk üretimi dikkat çekicidir. Pamuğun yanı sıra buğday, arpa, darı, susam ve bağcılıkta önemli yer tutmaktadır.

Tarımdan sonra önemli gelir kaynağı ticaret ve zanaattır. Ticaret ve zanaatın toplam gelir içerisindeki payı %15,48'i bulmaktadır. Bundan sonra hizmet, hayvan ve kira gelirleri sıralanmaktadır. Merkezde hayvancılık çok yaygın değildir. Genellikle büyük baş hayvan beslenmektedir. Bunların sayısı da 2758 olup, bunun da 1337 si binek ve yük hayvanıdır.

XIX. yüzyılın ortalarında Turgutlu'da toplam gelir 1220523,4 kuruş olup, bu gelirden 189133 kuruş senelik vergi ve 109368,17 kuruş aşar vergisi devlete verilmektedir.

Bütün bu sonuçlardan sonra XIX. yüzyıl ortalarında Turgutlu'nun, tarım toplumu özelliklerini taşıyan, Osmanlı taşrasının tipik kazalarından biri olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

B.O.A. ML. VRD. TMT, 2760

B.O.A. ML. VRD. TMT, 2761

B.O.A. ML. VRD. TMT, 2763

II. Kitap ve Makaleler

Aydın Vilayet Salnamesi 1311.

Aydın Vilayet Salnamesi 1312.

Barkan, Ö. L. (1953), “Türkiye’de Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi” Türkiyat Mecmuası, cilt:10, İstanbul.

Bilgi, N. (2008), “Temettüat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli” Tarih İncelemeleri Dergisi, cilt: XXIII, sayı:1, İzmir.

Dinler, Z. (1995), İktisada Giriş, Bursa.

Güran T. (1998), Osmanlı Tarım Ekonomisi, İstanbul.

Güran T. (1989), Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861) , Ankara.

Kasaba, R. (1993) Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi Ondokuzuncu Yüzyıl, İstanbul.

Sürgevil, S.(1992) “Tanzimat’tan Cumhuriyete Batı Anadolu Bölgesinin Nüfusu Hakkında Bazı Düşünceler”, Tanzimatın 150. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri (İzmir 6-7 Kasım 1989) Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.

Şemseddin Sâmî, (1311), Kamusu’l – A’lam, cilt:4, İstanbul.

Turgutlu Belediyesi Tanıtım ve Kültür Hizmeti,(2005), Turgutlu.